

ZÁTOPEK-METODI

(Eli selostus siitä, kuinka syntyi maailmankuulu tietoteokseni *Näin asiat ovat ja miksi*.)

JOHDANTO

Ostin kahvin mukaan ja saapastelin Kalevantien ali kandidaatin seminaariin. Olin 22-vuotias. Ehdin parahiksi. Nyökkäsin muille yhteiskuntatieteiden ylioppilaille.

Professori tuli ja toivotti hyvää aamupäivää. Moni toivotti takaisin. Professori tiedettiin kovaksi tekijäksi, sillä oli Wikipedia-sivu, joskin tynkä. Se laski salkkunsa pöydälle. Sillä oli dokumenttikameran kanssa hankaluuksia, mutta se selvisi niistä. Se karisti kurkkuaan ja lausui korusanat seminaarin luonteesta. Sitten se halusi virkansa puolesta tietää, keitä me olimme. Kertokaa nimenne ja tutkimusideanne, jos teillä sellainen jo on, se kehotti.

Kertominen alkoi minusta katsottuna muualta. Luin Ilta-Sanomia läppäristä. Puhelimesta se olisi ollut epäkohteliasta ja printtilehdestä röyhkeää. Kuuntelin toisten juttuja neljänneskorvalla, kunnes kierros ehätti lähelle. Nousin ryhdikkäämpään asentoon. Kun vuoroni tuli, puhuin matalalta kuten aina vakavista asioista.

Sanoin nimeni. Kerroin selvittäväni kandidaatintutkielmassani, mikä on totuus maailmasta.

Joku hymähti, loput eivät. Professori hymyili ja sanoi aiheen kuulostavan mielenkiintoiselta. Se pyysi hieman tarkentamaan. Sanoin, ettei sitä sen tarkemmin voinut sanoa. Professori luuli minun vitsailevan. Se piti yleismaailmallisen puheenvuoron, jossa korosti, että on ihan ok, jos oma aihe ei ole vielä kypsä.

Aikaa on, professori lupasi. Sitten se viittasi kierroksen jatkumaan. En korjannut käsitystä. Palasin Ilta-Sanomien pariin.

Seuraava seminaarikerta oli kolmen viikon päästä.

Olimme saaneet tehtävän: tiivistä mahdollinen tutkimusideasi 1 – 3 tutkimuskysymykseen.

Muodostettiin parit. Sain Hannun, jonka tunsin puolittain. Hannu sanoi voivansa esitellä ensin omat tutkimuskysymyksensä. Sen idea oli tarkastella Nakkilan kunnanvaltuustossa 2000-luvulla tehtyjä valtuustoaloitteita. Se kertoi olevansa Nakkilasta kotoisin.

Sen kysymykset olivat hukassa. Se penkoi reppuaan ja löysi sivutaskusta vihon, joka näytti siltä, että koira oli varastanut sen, tai siltä, että se oli varastettu koiralta. Hannu lehteili vihkoa. Ensimmäiselle sivulle oli kirjoitettu *Ostospäiväkirja* ja toiselle *Harjoitusohjelma*. Ei muuta kummallekaan. Kolmannella sivulla luki *Kandi* ja sen alla kaksi kysymystä ja yksi joku:

1. Millaisia aloitteita Nakkilan kunnanvaltuustossa on 2000-luvulla tehty?
2. Kuinka paljon?
3. Puolueiden eroista tms.

Tää on tämmönen raakile, Hannu sanoi. Se ei kuulemma ollut ehtinyt ajattelemaan oikein mitään juhannuksen jälkeen. Tuli minun vuoroni. Hannu pyysi muistuttamaan, mikä olikaan aiheeni. Sanoin, että totuus maailmasta. Hannu ei virkkanut siihen mitään.

En tarvinnut vihkoa, sillä tutkimuskysymykset olivat päässäni, pian viidettä vuotta. Luettelin kuin rippikoulussa uskontunnustuksen:

1. Missä olemme nyt?
2. Miten tähän on tultu?
3. Miten tästä on jatkettava?

Hannu räpytteli silmiään.

Mistä tästä, se kysyi.

Tästä missä olemme nyt, vastasin.

Minkä suhteen.

Kaiken suhteen.

Professori lähetti sähköpostia. Se kutsui minut keskustelemaan.

Eräänä maanantaina koputin sen oveen. Työhuone oli pieni ja klininen, sellainen, jossa pysytään asiassa eikä sen vieressä. Istuin jakkaralle. Pöytänsä takana istuva professori pyysi sormellaan sekuntia ja nakutti jonkin ajatuksen valmiiksi. Sitten se sulki kirjoitusohjelman ja huokaisi tulevaa keskustelua. Se kääntyi minuun ja kysyi, oliko käynnissä jokin mielenilmaus.

Kysyin, mitä professori tarkoitti.

Professori sanoi tarkoittavansa käytöstäni seminaarissa.

Kiistin käyttäytyneeni huonosti. Ilmaisoin loukkaantuneeni.

Professori ei pahoitellut. Se vaati minua joko selittämään tutkimusideani kunnolla tai myöntämään, jos sitä ei ollut olemassakaan.

Kuin lapselle aakkoset selitin tutkivani, mikä on maailman kokonaistilanne juuri nyt, mitkä teot siihen ovat johtaneet, ja mitä ihmisten on jatkossa tehtävä kehittääkseen maailmaa parempaa suuntaan.

Eli jonkinlainen kaiken teoria, professori yritti ymmärtää.

Pikemminkin kaiken totuus, täsmensin.

Ymmärrät varmaan, että aihe on tuollaisenaan paitsi monitieteinen myös käsittämätön, unohtamatta että mahdoton, eikä täten järkevä sinun kandidiksesi, graduksesi tai väitöskirjaksesi vaan korkeintaan koko tiedeyhteisön koskaan valmistumattomaksi elämäntyöksi, professori sanoi.

Ymmärrän, ettet sinä sitä ymmärrä, vastasin.

Toivon, ettet osallistu seminaareihin ennen kuin olet korjannut asenteesi ja päässyt tästä asiasta yli.

Oli ilo tutustua.

Äidiltäni olin oppinut, että älä koskaan anna auringon laskea vihasi ylle, äläkä koskaan tee merkittäviä päätöksiä nälkäisenä. Äitini oli ollut viisas ihminen. Menin syömään makaronilaatikkaa. Syötyäni googlasin, miten yliopistosta erotaan. Laitoin asian vireille. Harkitsin Päätalon oville virtsaamista, mutta koska arvelin, että se olisi suoritusvaiheessa alkanut tuntua teennäiseltä, ja koska minua ei pahemmin edes kusetanut, menin ihan vaan kotiin.

AINEISTONKERUU JA -KÄSITTELY

Opintotuki katkesi ja opintolaini lankesi maksettavaksi, mutta pääsin työttömyystuella ja jatkoin projektiani vapaana kirjoittajana.

Vastata vain itselleen, se on elämää kun sen osaa. Ja minähän osasin. Tiesin täsmälleen, mitä tehdä. Ei tarvinnut kuin suorittaa. Ensin piti omaksua kaikki mahdollinen tieto.

Työskentelin järjestelmällisesti: luin 18 tuntia vuorokaudesta kuutena päivänä viikossa. Lauantaisin tai sunnuntaisin lepäsin, riippuen kumpana päivänä pelattiin kiinnostavampia otteluita Englannin Valioliigassa. Työvuorokausina nukuin viisi tuntia. Ylijäämätuntina söin ja kävelin.

Sitä jatkui kolmekymmentä vuotta.

Lopulta päätin: tiedän tarpeeksi.

Otin vähän vapaata. Kävin vanhainkodissa tervehtimässä isääni. Hän oli ollut huolissaan. Hän huojentui, kun kerroin opiskelleeni ja pysyneeni erossa huumeista. Viivyin isän luona viikon. Sitten palasin kotiin. Poissa ollessani yksiöni oli muuttanut uusi asukas.

Sen nimi oli Kokonaisuus.

En säikähtänyt. Kaikki oli kuten pitikin.

Kokonaisuus makasi sängyssäni. Oikein lötkötti kuin maalausten aateliset. Katsoi sarjoja ja mätti kitaansa viinirypäleitä, juustoja, susheja, irtokarkkeja, korvapuusteja, kebabrullia ja pitsansiivuja. Sitä mukaa kun ruoka hupeni, se wolttasi lisää.

Esittäydyin. Kokonaisuus tarttui ojentamaani käteeni ähkäisten. Sen koura oli hikinen ja puristus löysä kuin välituntipallo. Se huohotti jo odottaneensakin minua. Se oli hirvittävässä kunnossa.

Siedin Kokonaisuutta kolme päivää. Päivät eivät olleet mukavia.

Kokonaisuus oli kämppis, jollaisten ympärille rakennetaan sitcomien pitkäkestoisia juonikuvioita. Sen kanssa oli mahdoton keskustella. Se oli aina humalassa, joi viiniä vetenä, suoraan hanapakkauksesta. Se puhui paljon, mutta missään sen sanomassa ei ollut järkeä. Se aloitti virkkeen jollakin kodinhoitoon liittyvällä pointilla, mutta olikin yhdessä hetkessä ottamassa kantaa 1980-luvun suureen demokratian legitimitietin muutokseen ja toisessa kommentoimassa Simone de Beauvoirin kirjallista tuotantoa ja kolmannessa vertailemassa Yhdysvaltain ja Iso-Britannian hallintomalleja. Lopuksi se puhisi tyhmyydelleni, kun en sekunnissa osannut sanoa mitään Syyrian tai Itä-Ukrainan tilanteista.

Sinnittelin, koska tiesin pääseväni siitä pian.

Kolmantena päivänä käynnistin tutkimuksen seuraavan vaiheen.

Olimme syömässä aamiaista, kun ehdotin, että Kokonaisuus lähtisi kanssani tutustumaan suomalaiseen saunakulttuuriin.

Se tuhahti tietävänsä siitä kaiken. En antanut periksi vaan väitin kuin paraskin patriootti, että suomalainen sauna piti kokea itse. Lopulta se suostui.

Menimme bussilla. Kokonaisuus hengästy matkalla pysäkille.

Olin valinnut yleisen saunan, jonka lölypolitiikasta tiesin runsaasti valitetun. Toivoin saunamajurin olevan paikalla. Totta kai se oli. Missä muuallakaan se olisi ollut. Istuimme Kokonaisuuden kanssa kiukaan viereen, vastapäätä saunamajuria, kylpyhattuista lihavuorta.

Hohhoh, ajatteli saunamajuri meidät nähdessään. Se patisti jonkun nöösin täyttämään kiulun. Nöösi teki työtä käskettyä. Ruutia saatuaan saunamajuri aloitti vimmatun tulituksen.

Suunnitelmani toimi kuten olin ajatellut. Jokaisella saunamajurin nakkaamalla kuupallisella noin tuhat sivuseikkaa kihosi irti kaksin kerroin taittuneesta, korviaan pitelevästä Kokonaisuudesta. Lillukanvarret eivät kestäneet kuumaa kuten kova ydin. Seurasin sitä teurastusta ja heilutin surutta hyvästit keskikokoisille uskonnoille ja keskiortaan diktaattoreille, pienille kahakoille ja turhille keksinnöille, valtaosalle populaarikulttuurista ja länsimaisesta kirjallisuudesta, kaikille talviolympialaisille ja lähes kaikille kesä-. Kiireessään kompuroiden ja toisiaan tuoppien ja kylpytossuttomuuttaan liukastellen sivuseikat livistivät pesutiloihin eivätkä enää rohjenneet takaisin.

Hymyilin saunamajurille.

Se otti hymyn henkilökohtaisena loukkauksena ja heitti lisää. Kaksimielisestä lämpömittarista oli loppua asteet kesken. Kahden tunnin lölysodan jälkeen saunamajuri lähti ilmoittaen, että hänellä on kotikin. Se toivoi, ettemme näkisi toiste.

Saunaan jäimme vain minä ja Kokonaisuus. Paitsi että se ei ollut enää Kokonaisuus. Siitä oli saunottu Oleellinen, Kokonaisuuden askeettinen, erehdyttävästi Emil Zátopakia muistuttava serkku.

Oleellinen kyhjötti alalautella kirkuvan punaisena mutta hyvinvoivana. Lämäytin valkoisen kämmenenjäljen sen jäntevään selkään, kehuin upeasta suorituksesta. Menimme terassille viilenemään. Vilkuilin Oleellista sivusilmällä. Olin näkevinäni vielä hieman ylimääräistä:

vasemmassa kyljessä roikkui pari turpeaa anekdoottia varjostamassa monimutkaisia yksityiskohtia, oikeassa nilkassa yksi romantisoitu suurmies näytti syvälliseltä.

Yllytin Oleellisen avantoon. Lupasin kioskirahaa rohkeudesta. Oleellinen meni ja palasi vielä rahtusen oleellisempana.

Sanoin että mene uudestaan, ui pieni kierros. Se meni ja ui.

Kiedoin pyyhkeen sen harteille. Katsoin luomustani. Se oli täydellinen.

RAPORTOINTI

Alkoi kirjoittamisvaihe.

Joka aamu minä ja Oleellinen, jonka olin ristinyt näköisyyden vuoksi Zátopakiksi, hölkkäsimme Pyynikille.

Harjulla hölkkä vaihtui juoksuksi: pingoimme eestaas pitkin maastopolkuja, kisasimme milloin minkäkin valopylvään tasalle tai nypylän päälle, loikimme portaita ja pujottelimme katajia, kunnes näännymme ja istuimme näkötornin kupeeseen haukkomaan henkeä.

Juokseminen oli projektin kannalta välttämätöntä. Kotona Zátopak oli ujo ja hiljainen, ajatuksiinsa uppoutunut: se luki kirjoja, teki vatsalihasliikkeitä, pelasi tietokonetta vastaan shakkia, laittoi terveellistä ruokaa ja meni aikaisin nukkumaan. Siihen ei saanut yhteyttä. Se tiesi liikaa ja tieto oli tuskaa ja tuska vei puhehalut.

Juostessa Zátopakkin olo keveni. Silloin se suostui puhumaan. Ja kun se puhui, mannerlaatat liikahtelivat.

Pidin aina nauhuria taskussa. Se tallensi kaiken, mitä Zátopakilta kysyin, ja kaiken mitä se vastasi. Mitä kovempaa juoksimme, sitä parempia olivat sen vastaukset: tiiviitä, kirkkaita, tyhjentyviä.

Ja kovaa me juoksimmekin. En ollut itsekään aivan rapasäkki vaan aineistonkeruuvaiheen säännöllisten kävelylenkkien ansiosta yli 3000 metrin Cooper-kunnossa, mutta Zátopakkin kestävyys paini eri sarjassa. Varsinkin ensimmäisinä viikkoina tuotti ongelmia, kun pysyin hädin tuskin Zátopakkin rinnalla enkä happivajeeltani pystynyt sanomaan sille sanaakaan.

Vähitellen eromme tasoittuivat. Parin viikon jälkeen nauhuriltakin kuuli, kuinka kestävyuteni oli kehittynyt.

Neljän kuukauden päivittäisen juoksemisen jälkeen päihitin Zátópekin ensimmäistä kertaa näkötornin portaissa. Se otti asian tyynesti kuten kaiken muunkin.

Juoksimme aina noin kaksi tuntia ennen ensimmäistä hengähdystaukoa. Se oli riittävästi minulle muttei Zátópekille. Se jäi aina tekemään pitkän palauttavan lenkin, kun minä lähdin kotiin. Järjestely oli mainio: minä sain kirjoitusrauhan ja Zátópek juosta.

Yhden varotoimenpiteen jouduin tekemään: opettamaan Zátópekille, kuka on ja miltä näyttää Juha Hurme. Hurmeelle puhuminen, minä painotin Zátópekille, on ehdottomasti kiellettyä, Zátópek ei saisi tehdä niin vaikka heidän lenkkipolkunsa risteäisivät kymmenenä perättäisenä päivänä. Tiesin, että Hurme kirjoittaisi Zátópekin avulla paremman kirjan kuin minä, ja mitä minulle silloin jäisi, haavat sormeen ja arvet sieluun ja vesikellot jalkoihin.

Niin en halunnut tapahtuvan eikä niin koskaan tapahtunutkaan.

Ehdin aina purkaa haastattelunauhan ennen kuin Zátópek palasi, yleensä kello kolmen aikoihin. Jatkoin kirjoittamista puolille öin, ryhmittelin vastauksia, hahmottelin kokonaisuuksia, yhdistelin osasia, editoin, valikoin, leikkasin ja liimasin. Valmista tekstiä syntyi liukuhihnalta. Tunsin olevani ikuisessa flow-tilassa.

Zátópek ei koskaan kysynyt, miten projekti sujui. Se vaan touhusi omiaan.

Tätä jatkui joka päivä seuraavat viisi vuotta.

Kuudentena Zátópek juoksi itsensä hengiltä.

Kuoleman aiheuttivat ylikunto, inhimillisen suorituskyvyn rajojen ennenäkemätön ja epäterve venyttäminen, valtavan tietomäärän aiheuttama henkinen tuska, sekä suvussa kulkeneet veritulppariski ja taipumus alakuloon.

Olin koko ajan tiennyt sen tapahtuvan. Se oli välttämätöntä, silti surullista. Tuhkasin Zátópekin kertakäyttögrillissä yhteisellä suosikkipaikallamme, Pyynikin näköalatasanteella. Ripottelin tuhkat siihen avantoon, jossa Zátópek oli syntymäpäivänään uinut.

Itkin vähän. Ensimmäistä kertaa vuosiin.

Menin kotiin. Teokseni oli miltei valmis. Kirjoitin loppusanat ja kiitokset.

LOPUKSI

Soitin Vastapainoon. Kerroin kirjoittaneeni ihmiskunnan historian merkittävimmän tietokirjan. Nuori ääni sanoi että laita tulemaan, mielellään pdf:nä.

Seuraavana päivänä puhelin soi. Vanhempi ääni sanoi että Vastapainosta hei, meidän on parasta tavata.

Kirjan popularisoitu versio ilmestyi puoli vuotta myöhemmin. Meni kuukausi ja se oli myynyt enemmän kuin Raamattu. Tieteellinen versio on tulossa, mutta vertaisarvioinnissa arvellaan kuluvan vielä useita vuosikymmeniä. Netflix teki kirjan pohjalta dokumenttisarjan, YK rakennutti jokaiseen jäsenmaahansa kirjaa käsittelevän museon sekä teemapuiston, Helsingin Sanomat tarjosi minulle kolumnipaikkaa Visio-liitteestään, ja Nobel-piirit riitaantuivat kaikkien halutessa palkita minut: lopulta kaikki palkitsivatkin.

Minä tulin rikkaaksi ja kuuluisaksi ja muutin Itsenäisyydenkadun yksiöstäni niihin uusiin hienoihin kerrostaloihin, joita Ranta-Tampellaan oli alettu rakentaa projektini alkuvuosina. Katselin terassiltani Näsijärvelle, join teetä ja luin kirjani parhaita paloja. Hymyilin etevyydelleni ja parille osuvalle sutkaukselle. Tunsin täyttymystä ja rauhaa.

Toivoin professorin ottavan minuun yhteyttä. Olisi ollut mukava jutella. En kantanut kaunaa. Päinvastoin, olisin pyytänyt anteeksi taannoista nuorekasta kukkoiluani. Mietin, mitä professori oli viime aikoina tehnyt. Vierailin sen Wikipedia-sivulla. Sivun edelleen tynkä, kertoi professorin olleen kuollut kohta kymmenen vuotta.

Googlasin myös Hannun, ensimmäisen ihmisen, jolle olin kertonut tutkimuskysymykseni. Hannu ei ollut kuollut, mutta siitä oli tullut Nakkilan sivistystoimenjohtaja. Soitin Hannun työnumeroon. Se muisti minut, ihmetteli että minä hänet. Vaihdoimme pintapuolisia kuulumisia.

Ehdotin, että tapaisimme. Hannu kutsui minut juhlapuhujaksi Nakkilan nahkiaismarkkinoille. Kunnanjohtajakin olisi siellä ja mahdollisesti myös paikallinen kansanedustaja. Voisimme sitten käydä esimerkiksi oluella jälkepäin. Lupauduin ilomielin. Sanoimme näkemiin. Vartin päästä Hannu tekstasi varmistavansa asian vielä Nakkilan Yrittäjiltä ja Lions Clubilta, sillä tapahtumaa järjestettiin yhteistyössä.